

Олексій Миколайович ЛИТВИНОВ, доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри кримінального права і кримінології (Харківський національний університет внутрішніх справ)

Євгенія Олексіївна ГЛАДКОВА, кандидат юридичних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності (Харківський національний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ОСВІТНИХ ПРОЕКТІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Сучасна філософія науки, аналізуючи когнітивні структури, їх зміну і взаємини, не може не включати в аналіз соціологічні компоненти – як наукове співтовариство у його різних формах: від дистанційного навчання до міжнародного співпраці, від наукової школи до галузевої спільноти. Форми знання, його організації та систематизації нерозривним чином пов'язані з формами співробітництва і кооперації зусиль всередині наукового співтовариства. При цьому вивчення когнітивних аспектів науки є органічною частиною досліджень її соціально-організаційних форм: основною формою наукової діяльності все більше стають дослідницькі проекти, які висувають і обґрунтовують певну пошукову програму. Це означає, що філософія науки має справу з серією дослідних проектів, об'єднаних програмою і методами досліджень. Усе більше уваги приділяють соціальним характеристикам тих процесів, які зазвичай аналізувалися як суто когнітивні і перебували поза підключенням соціологічного способу розгляду, наукового спостереження, дискусій в науці. Натомість соціологічна компонента проявляється і у здійсненні вченими вибору тієї чи іншої дослідницької програми.

У наукових дослідженнях зростає «вага» проектної складової. Науково-дослідні проекти припускають планування проекту за роками, включаючи такі дії, як визначення пріоритетних проблем дослідження, виявлення відповідних наукових дисциплін, фахівці яких повинні будуть взяти участь в проекті, узагальнення наявної інформації, розробка програми дослідження, створення і зміцнення інфраструктури, збір даних, підготовка кадрів на місцях, обмін інформацією та розподіл обов'язків в рамках проекту, екстраполяція даних в цілях регіонального управління та планування. Національні проекти, кооперуючи зусилля вчених різних спеціальностей всередині країни, стикаються з інтересами окремих груп, низкою факторів, що лімітують – від людських ресурсів до особистих уподобань.

У фінансуванні та виконанні міжнародних дослідницьких проектів беруть участь зарубіжні компанії і фонди. У цьому також не важко побачити прояв глобалізації досліджень. Однак спрямованість фінансування зарубіжних організацій дуже специфічна. Так, за нашими спостереженнями, переважна більшість зарубіжних коштів спрямовується на соціологічні та політологічні дослідження; натомість дуже низькою є затребуваність юридичних та загалом гуманітарних досліджень. Це істотно змінює структуру наукових досліджень в Україні: на чільне місце наукове співтовариство змушене ставити інтереси зарубіжних інвесторів, досліджувати ті проблеми, які є пріоритетними не для українського суспільства, а для зарубіжних фондів. Крім того, міжнародні науково-дослідні проекти пов'язані з кооперацією зусиль національних наукових співтовариств; нерідко їх здійснення стикається з традиціями і перевагами національних культур, зі специфічними соціальними нормами, зі стилем керівництва місцевої або регіональної адміністрацій. Нарешті, якщо якість міжнародних проектів визначаються характером і частотою цитування тих чи інших авторів, то для вітчизняної традиції наукового виробництва характерні єдність експериментальної діяльності та пізнання, конструювання пошукового об'єкта, що розміщується в штучні умови, зручні для вивчення. Як же оцінити ці тенденції, які невблаганно ведуть до віртуалізації наукової системи і процесу освіти?

Можна здатися ретроградом, якщо відразу ж сказати, що ці процеси далеко не позитивні, у всякому разі вони не однозначні. Віртуальні інституції освіти і науки означають

кардинальне руйнування існуючої системи освіти: відмова від такого механізму трансляції знань і культури, як освіта, що здійснюється в безпосередньому спілкуванні між «учителем» і «учнями», розширення ролі «дистанційного» навчання, применшення таких форм навчання, як лекції та семінари, зниження культурної та освітньої значущості книги, перенесення центру ваги освіти на самостійну роботу з електронними носіями інформації, розмивання стійких дисциплінарних та інституційних кордонів між спільнотами викладачів, збільшення ролі вибору студентами досліджуваних курсів, обмеження інституціонального контролю лише перевіркою знань на заліках та іспитах, які також можуть здійснюватися у віртуальній формі. Можна сказати, що вся система освіти, заснована на вертикальній стратифікації спільноти викладачів і студентів, на авторитеті викладача, розмивається в силу егалітарного характеру телекомунікаційного простору і «споживання» знань, а в самих механізмах виробництва знань збільшується роль інструментальності і технологічності представлення знань. Єдиним авторитетом для користувача комп'ютерної інформації виявляється та довіра, яку він відчуває до джерела та до експерта інформації.

Міжособистісні комунікації виявляються опосередкованими комунікаціями. Їх інтенсивність і розширення їх різноманіття не пов'язані з цілями освіти та її змістом: гуляючи по віртуальному простору Інтернету, студент знайомиться з цінностями, нормами, модою, стилями поведінки і т. д. Тому завдяки комунікації у віртуальному просторі формуються норми і стандарти поведінки, далекі від норм і стандартів поведінки, що склалися в освітній організації, якою є університет. Іншими словами, може скластися і заглибитися розрив між тими цінностями і нормами, які студент засвоює в ході комп'ютерної комунікації, і тими, які покликані формувати інституції освіти.

У сучасному наукознавстві і в соціології науки починають аналізуватися віртуальні спільноти, тобто колективи вчених, розподілені у просторі, але які функціонують як єдиний дослідницький напрямок. Для позначення такого роду колективів придумали навіть нове слово – *collaboratory*, в якому об'єднані слова *collaboration* (співробітництво) та *laboratory* (лабораторія). Підсумком консенсусу, що досягається в ході суперечок у ко-лабораторному колективі, є конструкти, що віддзеркалюють інтереси і уподобання кожного з учасників. Дослідник постає як автономна одиниця і учасник спільних дій, який поінформований і обмежений рівнем компетентності в існуючих колективних символічних системах знань. Він включений у дослідження. Разом з тим він одночасно виступає в ролі вченого, який здійснює обґрунтування отриманих результатів. Процедури відкриття і обґрунтування не відокремлені одна від одної; вони проникають одна в одну, здійснюються одними і тими ж особами.

У такого роду об'єднаннях вчених важливу роль відіграють процеси самоорганізації. Вони можуть бути зведені, фактично, до досягнення згоди в дискусіях членів лабораторії щодо інтерпретації отриманих даних, до кооперації зусиль співробітників лабораторії у механізмі соціального визнання досягнутої інновації. Будь-яке пізнання виявляється комунікативним і соціальним актом, а не тільки в тих випадках, коли існує реальна кооперація вчених. В ході спільної роботи членів дослідницького колективу, в процесах комунікації між ними виростають норми і стандарти, не пов'язані з індивідуальним автором. Вони виражають стандарти, визнані спільнотою вчених, що потім стають характеристикою стилю мислення.

Подібні «ко-лабораторії», будучи виключно дослідними колективами, прийшли на місце колишніх університетів, де поєднувались наукові дослідження з викладацькою роботою. Іншими словами, єдиний віртуальний простір тягне за собою виникнення нових організаційних одиниць науки. Можна припустити, що навчальна діяльність в рамках віртуальних інституцій освіти призведе до формування такого роду «груп співпраці», які об'єднують у пошуку інформації групи студентів і експертів з інформаційного забезпечення тієї чи іншої галузі знань. Ці групи швидше за все будуть локалізовані за географічним принципом, але будуть функціонувати як єдине ціле у віртуальному просторі. Іншими словами, локалізація цих «груп співпраці» не передбачає їх інституційне закріплення і «прив'язку» до інституцій освіти. Вони об'єднані інтересами учасників комунікації,

тематичними ознаками обраної ними інформації, довірою до експертної оцінки тих чи інших джерел інформації.

Зрозуміло, що в цьому описі актуальних трендів розвитку вітчизняної науки та освіти ми намагались підкреслити радикальну протилежність ідеалів і норм існуючої системи з тією, яка може виникнути і вже виникає на наших очах. Сподіваємось, що наука знайде шляхи погашення тих негативних трендів, до яких може привести і приводить віртуалізація освіти; що вона збереже колишні форми навчання (як усного, так і книжкового); що вона не призведе до пониження тих досягнень, у тому числі і в організації освіти, з якими пов'язані національна гордість і народна шана.